

Людмила Рудакова
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри сучасних практик викладання англійської мови,
Людмила Киба
ст. викладачка кафедри англійської філології
та методики навчання англійської мови
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
(Черкаси, Україна)

ДО ПИТАННЯ ВІДТВОРЕННЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОЇ ТА ЕТНОУНІКАЛЬНОЇ СЕМАНТИКИ: ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ

Мова дає свободу і мова ж нас обмежує. У розвиткові міжнародних зв'язків, зближенні націй і народів, взаєморозумінні, вмінні вибудовувати адекватну комунікацію неабияку роль відіграють культурні зв'язки, культура взагалі, читання художньої літератури зокрема. Цьому має сприяти коректний, релевантний переклад художніх творів, оскільки переклад є особливим видом міжкультурної взаємодії. Тому підготовка фахівця нового покоління має передбачати формування здатностей і готовності до спілкування, яке виникає на основі комунікативних намірів, аналогічних тим, які виникають у носіїв мови. Така готовність забезпечується формуванням соціокультурної (лінгвосоціокультурної) компетентності у студентів-філологів, майбутніх перекладачів як соціокультурної взаємодії перекладача і художнього твору. Підготовка перекладача спрямована на оволодіння перекладацькою компетентністю – лінгвістичною, семантичною, інтерпретативною, текстовою і обов'язково міжкультурною (Селіванова 2004, 161–162; Ганічева 2009,). Врахування соціокультурного компонента у процесі перекладу є важливим і доволі складним компонентом перекладацького процесу (Сем'ян 2019, 10).

Важливим є переклад різноманітних культурних фактів, позначених певними мовними засобами. За ієрархією Ю. М. Караулова, такі факти віднесено до володіння інформацією на вербально-лінгвістичному рівні мовної особистості – лексиконі тих, хто навчається, формуванню їхньої мовної та мовленнєвої компетентностей. **Актуальним** залишається пошук шляхів формування соціокультурної компетентності як складової іншомовної комунікативної компетентності. Ліквідувати таку диспропорцію можливо розвиваючи тезаурус студентів вищих мовних навчальних закладів. **Метою** цієї статті є продемонструвати один з можливих шляхів розвитку тезаурусу під час читання студентами оригінальної художньої літератури.

Культура іншої країни може розглядатись як в синхронії, так і в діяхронії. Отже, поряд з національно-специфічною соціокультурною інформацією (СКІ), в інокультурі можна виокремити *історико-культурну* соціокультурну інформацію. Виходячи з дефініції культури О. Ф. Лосєва як системи взаємних відносин усіх прошарків історичного процесу певного місця і часу (Лосєв 1989), слідом за Л. П. Смеляковою, можливо упорядкувати численні й

різномірні історико-культурні факти, користуючись основними базовими аспектами культури – *людина, простір, час* – і співвіднести їх з хронотопом художнього твору. Ці базові аспекти культури відповідають трьом основним сторонам суспільного життя: *економічній, політичній і духовній* (Смелякова 1992, 36–37).

Антропоніми, топоніми та «хрононіми», що містяться в художньому тексті, мають значний лінгвосоціокультурний потенціал і методичний ефект у ході оволодіння студентами «культурною грамотністю» (Е. Hirsh 1993). Зміст національно-культурного компонента ономастичної лексики не вичерпується її основним словниковим значенням. Воно визначається не лише функціональним статусом в антропологічній, топонімічній та «хрононімічній» системах, а й особливостями конотацій, які виникають на основі культурно-історичного розвитку назв (Рудакова 2004, 29–30). Тому ономастична лексика в цілому та її історико-культурний фон, зокрема, є важливим компонентом соціокультурноспрямованого навчання іноземних мов.

Розпізнавання в художньому творі й адекватне інтерпретування антропонімів, топонімів і «хрононімів» сприяє вірному осмисленню поведінки та дій літературних персонажів, більш повному розумінню всього твору, розширенню соціокультурної ерудиції студентів-філологів, а в перекладі – забезпечує якісне відтворення лінгвокультурної та етноунікальної семантики.

Антропоніми, як художній феномен, викликають великий комплекс певних асоціативних значень і тісно пов'язані з художнім часом та художнім простором, тобто *хронотопом* художнього твору.

Так, наприклад, у романі Доктороу «Регтайм» антропоніми Т. Рузвельт, Г. Форд, Г. Гудіні, Т. Драйзер, С. Джоппін є символами своєї епохи – Америки початку ХХ сторіччя – і створюють історико-культурний фон всього роману.

Крім історико-культурного фону, антропоніми можуть додавати певних психологічних, емоційних або соціальних штрихів до портретів літературних персонажів. Доволі часто американські письменники, наприклад, порівнюють своїх героїв з відомими особами країни, підкреслюючи особливий інтерес американців до «перших осіб» держави. Наприклад: *Look, they are like **Ronnie and Nancy*** (Adams. *Caroline's Daughters*). У цьому фрагменті літературні персонажі порівнюються з президентом Рональдом Рейганом та його дружиною Ненсі Рейган, відомими в США як ідеальне подружжя.

*Henry Ford had once been an ordinary automobile manufacturer. Now he experienced an ecstasy greater and more intense than that vouchsafed to any American before him not excepting **Thomas Jefferson*** (Doctorow. *Ragtime*). У цьому випадку відомий промисловець Г. Форд порівнюється з ще більш відомим у США діячем, одним із «засновників нації», третім президентом (1801–1809), автором проекту Декларації незалежності – Т. Джефферсоном. Порівняння на користь Г. Форда, напевне, акцентує важливість для країни ХХ століття не стільки політичного життя, скільки індустріального розвитку та росту монополій.

Герої художніх творів нерідко порівнюються з міфологічними та біблійними персонажами або з героями інших творів. Це допомагає автору

розкрити характер свого героя, не вдаючись до детального опису, а від перекладача вимагає як загальної ерудиції, так і спеціальних знань.

Топоніми – невід’ємна частина фонових знань носіїв певної мови та певної культури. Саме в топонімії більше, ніж в інших сферах мови, очевидний взаємозв’язок синхронії та діяхронії. У процесі синхронічного сприйняття топонімів основну роль відіграють екстралінгвістичні фактори – соціальні, політичні, економічні. Щодо діяхронії, у топонімах, як у дзеркалі, відбивається історія народу, історія заселення й освоєння території (Беленькая 1977, 11).

Наприклад, у романі Відала «Вашингтон, округ Колумбія» говориться про те, що під час війни у 1814 британцями був спалений дерев’яний Капітолій, а тепер відбудовані з каменя *subterranean corridors... smell of stone and soap and... despite the rising heat outside, the inner depths of the Capitol remain cool all summer long* (Vidal. *Washington, D.C.*).

З довідників відомо, що того ж року згорів і Білий Дім. Стіни, що почорніли від диму, після пожежі були пофарбовані в білий колір, тому будівлю назвали «Білий Дім» (*White House*).

Якщо читати художні твори американських письменників у хронологічному порядку, можна прослідкувати еволюцію перших поселень Сполучених Штатів, проаналізувати певні факти іншомовної культурної дійсності в діяхронії. Так, наприклад, майже два сторіччя назад Ф. Купер так описував північно-східне узбережжя США: «На той час (1740-1745 pp.) у графстві Нью-Йорк було заселено лише чотири колонії, які підходили до самого Атлантичного океану. Це була вузька стрічка землі вздовж Гудзону від гирла до водоспадів поблизу витоку та декількох сусідніх областей вздовж річок Мохоку і Скохарі. *Незаймані нетрі* вкривали береги Мохока (притоки Гудзону) й тяглися аж до Нової Англії, ховаючи в лісі *туземного воїна в безшумних мокасинах...* Якщо можна було б глянути зверху на території на схід від Міссісіпі, ви б побачили *безмежні ліси*, які тільки поблизу морського узбережжя переходили в досить *вузьку стрічку розораних земель*» (Купер. *Звіробій*).

Проте, вже на початку ХХ сторіччя цей регіон став високорозвиненим регіоном із трамваями та залізничними лініями, які були досить дешевим та надійним засобом пересування, про що пише в романі «Регтайм» Доктороу: *Tateh didn't know anything about the routes. He only planned to keep on going as far as each streetcar would take him... In this way he made the trip south to **Boston**, then to **New Haven**, through the **West-Chester towns of Rye and New Rochelle**, through the train yards of **New York**, across the river to **Newark, New Jersey**, and then to **Philadelphia...*** (Doctorow. *Ragtime*).

Сьогодні ж, як відомо, майже все північно-східне узбережжя США зрослося в один величезний мегалополіс **B o s w a s h** – густо заселену стрічку, що протяглася від **Бостона** до **Вашингтону**, включаючи Нью-Йорк Сіті, Філадельфію і Балтімор (Електронний тлумачний словник).

«**Хрононіми**», виражені експліцитно, найчастіше пов’язані з такими історичними подіями Америки, як: четверте липня – День незалежності, 1492 – рік відкриття Америки Колумбом, війна з Великою Британією за незалежність у 1775–1783 pp., Громадянська війна між Північчю та Півднем у 1861–1865 pp.

Проте, як справедливо зазначає Л. П. Смелякова, на відміну від історико-культурної інформації про людину та простір, яка, як правило, буває вираженою власними іменами, позначки часу можуть бути представленими не стільки конкретними прикметами часу та власними іменами – «хрононімами», скільки фоново, певними деталями, притаманних конкретним подіям, фактами й явищами національної історії, які сукупно дозволяють відтворити атмосферу епохи (Смелякова 1992, 42).

Історико-культурні події, які умовно можна розділити на *економічні*, *політичні* та *духовні/культурні*, є суть фактори психологічні, оскільки людина творить історію, а її поведінка вмотивована соціально і культурно. Тому описані в художніх творах події, як правило, асоціюються з іменами конкретних історичних осіб і часто набувають певних прикмет часу (Смелякова 1992, 42; Рудакова 2004, 33).

Таким чином, розглянувши вищезазначене, можна стверджувати, що **національно-специфічна** соціокультурна інформація, що міститься в американській художній літературі, відображає численні об'єкти північноамериканської цивілізації та складається з антропонімів, топонімів і «хрононімів», які фоново передають основні соціокультурні прикмети певної лінгвокультурної спільноти у формі реалій, імплікацій та пресупозицій.

Володіння такою історико-культурною соціокультурною інформацією забезпечує уявлення про «національну цілісність» народу–носія виучуваної мови, про його цінності, стереотипи мислення та світосприйняття і допоможе не лише розуміти оригінальну художню літературу та формувати соціокультурну компетентність, а й правильно інтерпретувати інформацію під час перекладу.

ЛІТЕРАТУРА

Селіванова О.О. (2004). Вимоги до професійного володіння мовами та проблеми мовленнєвої підготовки перекладача. *Вісник Сумського державного університету. Серія «Філологічні науки»*. (4) 64, 161–162.

Ганічева Т.В. (2009). Фонові знання у структурі професійно-орієнтованої перекладацької компетенції майбутніх філологів. *Преподавание языков в высших учебных заведениях на современном этапе*. №15. Харків, 15.

Сем'ян Н.В. (2019) Критерії та норми оцінювання у майбутніх філологів лінгвосоціокультурної компетентності в читанні. *Інноваційна педагогіка*. (10) 3.

Лосев А.Ф. (1989) *Держание духа*. М.: Изд-во полит. лит-ры.

Смелякова Л.П. (1992). *Художественный текст в обучении иностранным языкам в языковом вузе (Теория и практика отбора)*. СПб.: Образование.

Hirsh E.D., Jr., Kelt J., Trefil J. (1993). *The Dictionary of Cultural Literacy: What Every American Needs to Know*. Boston, N. Y.: Houghton Mifflin Co.

Рудакова Л.П. (2004). *Навчання студентів розуміння соціокультурної інформації при читанні англомовної художньої літератури у вищих мовних навчальних закладах*: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02/ Київ. нац. лінгв. ун-т.

Беленькая В.Д. (1977). *Очерки англоязычной топонимики*. Москва: Высшая школа.

Богдан Філоненко
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.
Науковий керівник: канд. пед. наук, доц. Христич Н.С.
Університет Григорія Сковороди в Переяславі
(Переяслав, Україна)

КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО АНГЛО-УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ ПРИКАЗОК ТА ПРИСЛІВ'ЇВ ІЗ ЗООСЕМІЧНИМ КОМПОНЕНТОМ

Серед проблем, що досліджуються сучасними лінгвістами та перекладачами, художньо-образні засоби із зоосемічним компонентом привертають особливу увагу. Це пояснюється тією роллю, яку традиційно відіграють зоосемізми у свідомості мовної особистості, їх використанні у художніх творах, афоризмах, повсякденному спілкуванні та інших типах дискурсу. Роль зооморфного елемента не можна не дооцінювати. Вона визначається тим значенням, яке мали тварини на ранній стадії розвитку суспільства, адже вони повсюди супроводжували людей: на полюванні, захисті свого помешкання, побуті. Тварини складали значну частину людського світогляду з прадавніх часів. Про це свідчить не лише слов'янська цивілізація, а й всі інші – єгипетська, грецька тощо. Саме тоді почали складатися перші узагальнені словесні символи, що конкретизувалися в образі тієї чи іншої тварини. Номінації, пов'язані з тваринами, виявилися одними із найбільш рухомих тематичних пластів лексики. Світова лінгвокультура має досить багату зоосемічну спадщину з власною системою кодування зоохарактеристик.

Концептуалізація тваринного світу у мові ґрунтується, насамперед, на засадах співвіднесення стереотипів тваринного світу та рис людини. Здавна людина здійснювала спостереження за зовнішністю, поведінкою, поставою, рухами тварин, за їхнім життям, усі зовнішні ознаки були проявом певного внутрішнього стану тварин.

Переклад приказок та прислів'їв із зоосемічним компонентом складає особливу перекладацьку проблему. На відміну від вільних лексичних одиниць та сталих словосполучень, у приказках та прислів'ях образний зміст зберігає свою значимість. Носії мови не лише розуміють їх сенс та ситуації вживання, а й сприймають їх метафоричність. Звичайно, початкові реалії, пов'язані з виникненням приказок та прислів'їв, забуваються, але їх двоплановість зберігається у паремійних фондах. Сенс вільного поєднання, що лежить в основі приказок та прислів'їв, і зміст актуалізуються в мові.

Відтворення приказок та прислів'їв складає особливу проблему для перекладача. Перекладачу важливо передати обидва компоненти: і сенс, і метафоричний зміст.